

5. El desafío de la educación social / S. Yubero Jimenez, E. Larranaga Rubio (coord.) – Ediciones de la Universidad de Castilla – La Mancha. – Cuenca, 1996. – 254 p.

Зайченко Н.И.

ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ ИСПАНИИ

В статье осуществляется анализ проблемы социального воспитания в современной теории социальной педагогики Испании. Автор определяет взгляды ведущих теоретиков социальной педагогики Испании на феномен социального воспитания в обществе.

Ключевые слова: социальная педагогика, социально-педагогическая идея, проблема социального воспитания, феномен социального воспитания в обществе.

Zaychenko N.I.

THE PROBLEM OF SOCIAL EDUCATION IN THE SPANISH SOCIAL PEDAGOGY CONTEMPORARY THEORY

The problem of social education in the Spanish social pedagogy contemporary theory has been analyzed in the article. Spanish social pedagogy scientists views on the social education phenomenon in society have been revealed by the author.

Key words: social pedagogy, social pedagogical idea, the problem of social education, social education phenomenon in society.

УДК 347.639 (477)

Курінна С.М.*

ДИТЯЧЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

У статті представлено теоретико-методологічний аналіз проблеми дитячого сирітства в Україні. Визначено поняття та категорії, які розглядають сутнісні характеристики особистості дитини-сироти та наслідки соціального сирітства.

Ключові слова: дитинство, сім'я, криза сім'ї, сирітство, батьківське відчуження.

Аналіз сирітства як соціально-педагогічної проблеми сучасного суспільства вимагав від нас насамперед розгляду феномену дитячого сирітства в царині дитинства. На шляху вирішення означеного завдання ми дійшли висновку, що за всім розмаїттям досліджень, які присвячено проблемам дитячого сирітства (Л. Волинець, Н. Дементьева, В. Золотухіна, І. Іванова, Н. Комарова, О. Лебедев, В. Лопатіна, А. Майоров Г. Хархан, К. Хлебцевич), до кінця не визначено загальнонаукові позиції сирітства щодо феномену дитинства – особливої форми культурно-історичного буття як складного суспільно-педагогічного феномену.

Повнота вирішення завдання теоретико-методологічного аналізу дитячого сирітства, де сирітство досліджується з позицій соціально-педагогічних проблем сучасного суспільства, базується, на нашу думку, на понятійному тезаурусі, структура якого може бути представлена трьома взаємопов'язаними блоками понять і категорій: 1) поняття, які розглядають сутнісні характеристики особистості дитини-сироти та наслідки соціального сирітства («дитинство», «сім'я», «криза сім'ї», «дитинство без сім'ї», «сирітство», «дитина, позбавлена батьківської опіки», «соціальна сирота», «сімейна дезадаптація», «батьківсько-дитячі стосунки», «батьківське відчуження»; 2) поняття, які віддзеркалюють сутність проблеми дітей, що виховуються поза сім'єю («виховання», «виховне середовище», «виховний простір», «дитячий будинок

* © Курінна С.М.*

як осередок виховання і життєдіяльності дитини-сироти»; 3) поняття, які віддзеркалюють сутність системи соціально-педагогічної підтримки дитинства та подолання соціального сирітства («державна сімейна політика», «перспективне дитинство», «безпечне дитинство», «соціально-педагогічне мислення фахівця», «соціально-педагогічна підтримка» [6].

Мета статті – розкрити теоретичні основи першого блоку понять та категорій, які розглядають сутнісні характеристики особистості дитини-сироти та наслідки соціального сирітства в сучасному суспільстві.

Стисло розглянемо елементи зазначеного тезаурусу понять і категорій.

Щодо розгляду поняття «дитинство» потрібно, на нашу думку, насамперед звернутися до соціологічного (соціологія дитинства) та культурологічного (культурологія дитинства) аналізу в межах методології філософського рівня, оскільки саме вона, філософія, звертається до проблематики дитинства ще за часів своєї появи (хоча на сьогодні не існує єдиного визначення цього поняття).

Найповніше, на наш погляд, категорію дитинства щодо соціальної педагогіки з позицій соціологічної науки викладено І. Коном [2].

Він зазначає, що соціологічна парадигма дитинства отримала новий поштовх відповідно до міжнародного проекту «Дитинство як соціальний феномен» Європейського центру соціальної політики під керівництвом Є. Квортруна. Новизна проекту полягає в тому, що замість традиційного терміна *психологізація світу дитинства*, у центрі його опинилися соціально-економічні, демократичні та політичні проблеми: дитинство як соціально-демографічна група, її місце в соціальній структурі та структурі населення; стан дитинства в системі взаємовідносин між поколіннями; соціографія дитинства (дані демографічної статистики про динаміку дитячого населення); стан дітей у сім'ї; форми діяльності дітей (трудова діяльність, шкільні заняття, дозволя та ін.); дистрибутивна справедливість (величина і справедливість частки отриманого дітьми суспільного продукту, розподіл його між усіма поколіннями); економіка дитинства (що діти отримують від суспільства та який їх власний внесок в економічний розвиток); правовий статус дітей; стосунки між державою, батьками і дітьми; діалектика захисту дітей і автономії дитинства. Змістовий аспект цього проекту визначив сутність соціологічної теорії дитинства: дитинство розглядається не як природна даність, а як соціальний конструкт, де діти є співниками (хоча і не завжди мають рівні права) соціального процесу, мають свій власний погляд на світ, який вимагає ретельної уваги з боку дорослих. До того ж існує чотири, на всяк випадок, специфічні соціологічні парадигми дитинства та його вивчення: 1) розгляд дітей як особливого «племені» (tribal group) із власною культурою, мовою, ігровими традиціями і т. ін.; 2) діти як соціальна меншість, аналогічна гендерним, расовим, соціально-економічним та етнічним меншинам, що й власне робить їх дуже чутливими до проблем соціальної нерівності та дискримінації; 3) діти як маркований соціальний простір дитинства, який входить до всіх соціальних структур суспільства (де, як і в якому власне статусі діти беруть участь у суспільному житті); 4) дискурси, які призводять до зміни ідеї дитини і дитинства. Означені парадигми підкреслюють загальні риси сучасної соціології дитинства: а) розуміння дитини як соціального суб'єкта; б) розуміння множинності дитинства і дитячого світу. Це висуває на перший план найбільш гострі соціальні проблеми – сирітство, безпритульність, злочинність, наркоманія і т. ін. [6, с. 165-167].

У культурологічній теорії дитинства відповідно до предмета нашого дослідження ми насамперед звертаємо увагу на два його аспекти. Перший пов'язаний із твердженням американського вченого У. Корсаро про те, що діти створюють свій культурний простір як активні суб'єкти взаємодії [8], що узгоджується з ідеями

загальноприйнятної у вітчизняній культурології культурно-історичної концепції дитинства Л. Виготського та його гіпотези інтеріоризації культури [1]. Цей аспект особливо важливий у тій частині нашого дослідження, де дитина-сирота розглядається нами як активний повноправний суб'єкт соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку. Другий аспект культурологічної теорії дитинства ми пов'язуємо з актуальною проблемою неоднозначного впливу кризових явищ у процесах економічного та політичного реформування України на соціалізацію дітей. Наявність соціального деструктиву, який визначається власносоціальною та культурною поляризацією, знаходить відбиття у прогресії збільшення кількості дітей-сиріт і відсутності повноцінної державної турботи про них, збільшення дитячої злочинності, безвиході сімейного і суспільного виховання.

Як бачимо, а ні визначення дитинства як соціального феномену, а ні визначення дитинства як феномену культури, взяті самі по собі, не вичерпують всього різноманіття дефініції дитинства. У цьому зв'язку, на наш погляд, найбільш повно сутність дитинства може бути представлено, якщо розглядати її в єдності соціологічного та культурологічного, як особливий соціокультурний простір, що формується не тільки дітьми та їх практиками, але й іншими агентами (дорослими, державою) під впливом різних мікро-, макро- і мегафакторів, які мають свої змістові прояви в дитячих практиках і реєр cultures [7], де остання розглядається як стійка сукупність видів діяльності або щоденних занять, предмети, цінності, норми, які діти репродукують, створюють і розділяють у процесі взаємодії [там само].

Дитинство, як було зазначено вище, має власний світ («світ дитинства» за І. Коном) і власний простір – «простір дитинства» – місце, де відбувається процес постійного фізичного зростання, психічного розвитку, засвоєння соціальних норм і самовизначення дитини в соціумі [2]. Простір дитинства на соціальному рівні пов'язаний передусім з конструктами тих агентів, які визначають і задають основні параметри дитинства.

Насамперед такими агентами сьогодні є суспільство в особі держави та сім'я в особі батьків. Соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні, змінили поняття сім'ї, її функції в суспільстві. Сьогодні сім'я розглядається як сфера самореалізації особистості, для якої характерно формування партнерських відносин сім'ї з державою. При цьому важливою складовою такого партнерства є пріоритет інтересів дитини, коли турбота про дітей, їх виховання заявлені Конституцією України як права та обов'язки батьків, тобто батьки не повинні перекладати функцію турботи про дітей та їх виховання на державу. Зростаючий вплив міжнародних стандартів, закріплених у міжнародних конвенціях, робить ще більш тісний зв'язок між сімейним правом і правами дитини, підвищуючи тим самим значущість інституту сім'ї в захисті дитинства (статті 11, 12 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. за № 2402-III).

Сім'я як інститут захисту дитинства має власне ставлення до всіх аспектів поняття дитинства. Ми, слідом за Т. Піддубною, виокремлюємо п'ять таких аспектів. Перший аспект пов'язаний з розглядом дитинства без яких-небудь обмежень стосовно всіх дітей країни. Кожній дитині належать загальноприйнятні права на життя і виховання в сім'ї, на захист, висловлення своєї думки, право на ім'я, прізвище, по-батькові, низка майнових та інших прав, які необхідно захищати. Другий аспект пов'язаний з віковими етапами розвитку: дитинство (до 1 року), дошкільне дитинство (1 – 6,7 років), молодший шкільний вік (6-7 – 10 років), середній шкільний вік (11-15 років), старший шкільний вік (16-18 років). Третій аспект визначає пріоритетність надання допомоги дітям, які перебувають у важкій життєвій ситуації (діти-сироти, діти з обмеженою дієздатністю, діти - жертви насилля, діти з сімей вимушених емігрантів, діти з малозабезпечених,

асоціальних сімей, соціально дезадаптовані та інші категорії дітей). Четвертий аспект – це ті соціальні умови, в яких відбувається процес соціалізації дитини: рівень матеріального благополуччя суспільства і сім'ї, власне медичного обслуговування, освіти; належність дитини до тих чи інших соціальних груп, конфесій. П'ятий аспект стосується дітей, які виділяються із загалу (наприклад, обдаровані діти) [5].

Визначені обставини опосередковують погляд на сім'ю як на інститут та інструмент захисту дитинства [5]. Між тим, як демонструє аналіз сучасної сім'ї, вона перебуває у кризовому стані, що зумовлено багатьма причинами, серед яких власне виокремлюється духовно-моральна деградація сім'ї: з року в рік зростає кількість батьків, які злісно ухиляються від виховання дітей, ведуть аморальне життя, що виявляється у ставленні до дітей, жорстокості і насиллі. Для опису цього явища в науці та практиці з'явився спеціальний термін – *кризова сім'я*. За своєю сутністю ця криза означає, що сім'я втрачає певною мірою свої традиційні функції (репродуктивну, виховну та ін.). Є ще один суттєвий показник кризи сім'ї – різке збільшення розлучень. Легкість і частота розлучень є основним фактором виникнення нетрадиційних форм і стилів сімейного життя. Можна з упевненістю сказати, що в сучасному суспільстві відбувається формування нових ціннісних орієнтацій, що стосуються форм, стилів і зразків шлюбно-сімейної поведінки. З цим, у єдності з економічними, духовно-моральними факторами, і пов'язана криза сім'ї [6].

Для нашого предмета дослідження важливий той факт, що криза сім'ї є чинником, який значною мірою сприяє появі проблемних, з точки зору їх здібності здійснювати свою функцію з підтримки і захисту дитинства, сімей. До таких, на нашу думку, належать такі типи сімей: за функціонально-конфліктним підходом – нуклеарна сім'я, повна й неповна багатодітна сім'я, молода сім'я, літня сім'я фактичного шлюбу, маргінальна сім'я, проблемна сім'я; за етнічним складом – сім'я громадян різних держав, сім'я з осіб різного віросповідання; за структурою – неповна сім'я; за матеріальною забезпеченістю – малозабезпечена сім'я, що перебуває за межею бідності; за особливими умовами сімейного життя – студентська сім'я; за сімейним станом – дистантна сім'я, позашлюбна сім'я; за типом панування в сім'ї – домінаторна сім'я; за кількістю дітей і за наявністю нерідних дітей – багатодітна сім'я; за якістю сімейних стосунків – опікунська, прийомна, конфліктна з алкогольно-чи наркозалежними членами, аморальна, низько культурна, маргінальна тощо; за значенням життєвих утруднень – сім'я біженців і змушених переселенців, малозабезпечена сім'я, сім'я із надлишковим утриманським навантаженням, сім'я, що виховує дітей-інвалідів, сім'ї військових термінової служби, безробітна сім'я, сім'я, що проживає в депресивному регіоні [3, с. 107-108].

Криза сім'ї, поряд з іншими, зокрема соціально-економічними проблемами, народжує таке явище, що в соціології отримало назву «дитинство без сім'ї». Це явище розглядається як особливий феномен сучасності, як наслідки відчуження дитини від сім'ї, що супроводжується низкою негативних характеристик (почуттям втрати «Я», безсилля; відчуття самотності, непотрібності, ворожим сприйняттям оточуючого світу; уявленням про безглуздя власного існування та ін.), як особливого виду насилля, що виявляється у ставленні до дитини як не належної до близької їй соціальної спільності – сім'ї [6].

У соціально-педагогічній теорії та практиці замість терміна *дитинство без сім'ї* частіше використовується адекватне йому поняття «сирітство», яке розглядається як суспільне явище, що відноситься до зони соціального ризику. В Україні сьогодні в зоні соціального ризику перебуває 250 тис. дітей. До них належать: діти-сироти (98 тис.), з яких 63 тис. виховуються під опікою, 9,5 тис. дітей виховуються у прийомних

сім'ях і дитячих будинках сімейного типу, 16 тис. перебуває в закладах інтернатного типу [7, с. 3]. Діти, які втратили постійний контакт з батьками, мають затримки в розвитку, схильні до соціальних депривацій, психічної анімії, затримуються у фізичному, інтелектуальному та психічному розвитку (параутизм, зріст пасивності, труднощі в спілкуванні).

Багатьом сиротам, випускникам сирітських закладів, притаманні соціально-психологічна неадаптованість, властиві інфантилізм, уповільнене самовизначення, незнання та неприйняття самого себе як особистості, з'являються кримінальні та суїцидальні настрої. Але головне виявляється в тому, що проблеми повної соціалізації сиріт та їх психологічної нестабільності залишаються не вирішеними упродовж життя цієї групи людей [10].

У зарубіжній та вітчизняній соціології існують теоретичні положення про розподіл понять «сирота» і «соціальна сирота», що дозволяє більш чітко схарактеризувати особливості сирітства як соціального феномену з негативною спрямованістю. «Соціальні сироти» включені до поняття «діти-сироти» і розглядаються як негативний аспект останнього. Головна особливість сирітства виявляється в тому, що воно за своєю сутністю у всіх типах і формах означає втрату дитиною батьків чи осіб, які їх замінюють. Окрім основних понять «сирітство» і «соціальне сирітство» виокремлюють ще одне – «приховане соціальне сирітство», під яким розуміють повні сім'ї, де вихованням дітей ніхто не займається, у результаті чого такі діти в процесі зростання потрапляють в асоціальну категорію. Вважаємо за потрібне підкреслити, що сирітство як суспільне явище обумовлене відхиленням від виконання батьківських обов'язків щодо власної дитини, хоча це явище має веселітній, повсюдний, маловивчений характер. Так, наприклад, соціальне сирітство в багатьох країнах світу супроводжується збільшенням кількості покинутих дітей, і до сьогодні природа цієї аномальної форми материнської поведінки залишається малозрозумілою.

Як продемонстрували дослідження В. Лопатіної [7], в основу соціального сирітства покладено відчуження дитини від сім'ї, суспільства, умов життя, які найважливіші для неї, де загальне значення поняття «відчуження» визначається як припинення або відсутність близькості між ким-небудь, віддалення, відокремлення. Такий «віддалений та відокремлений» вплив на дитину чинить сучасне суспільство, чим активно відсторонює дітей від найбільш для них важливої та необхідної царини. Відчуження, насилля і соціальне сирітство створює єдину взаємозумовлену справу. Будь-які факти насилля (емоційні, фізичні, сексуальні, зневага до інтересів) стосовно дитини провокують процес відчуження її від соціуму, результатом якого є сирітство у всіх його видах. Тут спрацьовує психологічна формула, яку у вербальному вигляді можна уявити таким чином: «факти насилля – процес переживання – неминучий результат». Ця формула визначає змістовий взаємозв'язок між насиллям над дитиною (як фактом), відчуженням її від суспільства (як процесом) і соціальним сирітством (як результатом). Тобто існують об'єктивно-суб'єктивні умови відчуження дитини від суспільства, збільшення соціального сирітства, які можна представити у схематичному вигляді (рис. 1).

Як бачимо, відчуженість, яка призводить до збільшення кількості дітей-сиріт, формується за різними підставами, але незалежно від них відчуженість руйнує незміцнілу особистість, гальмує її розвиток, призводить до психічних розладів і хвороб.

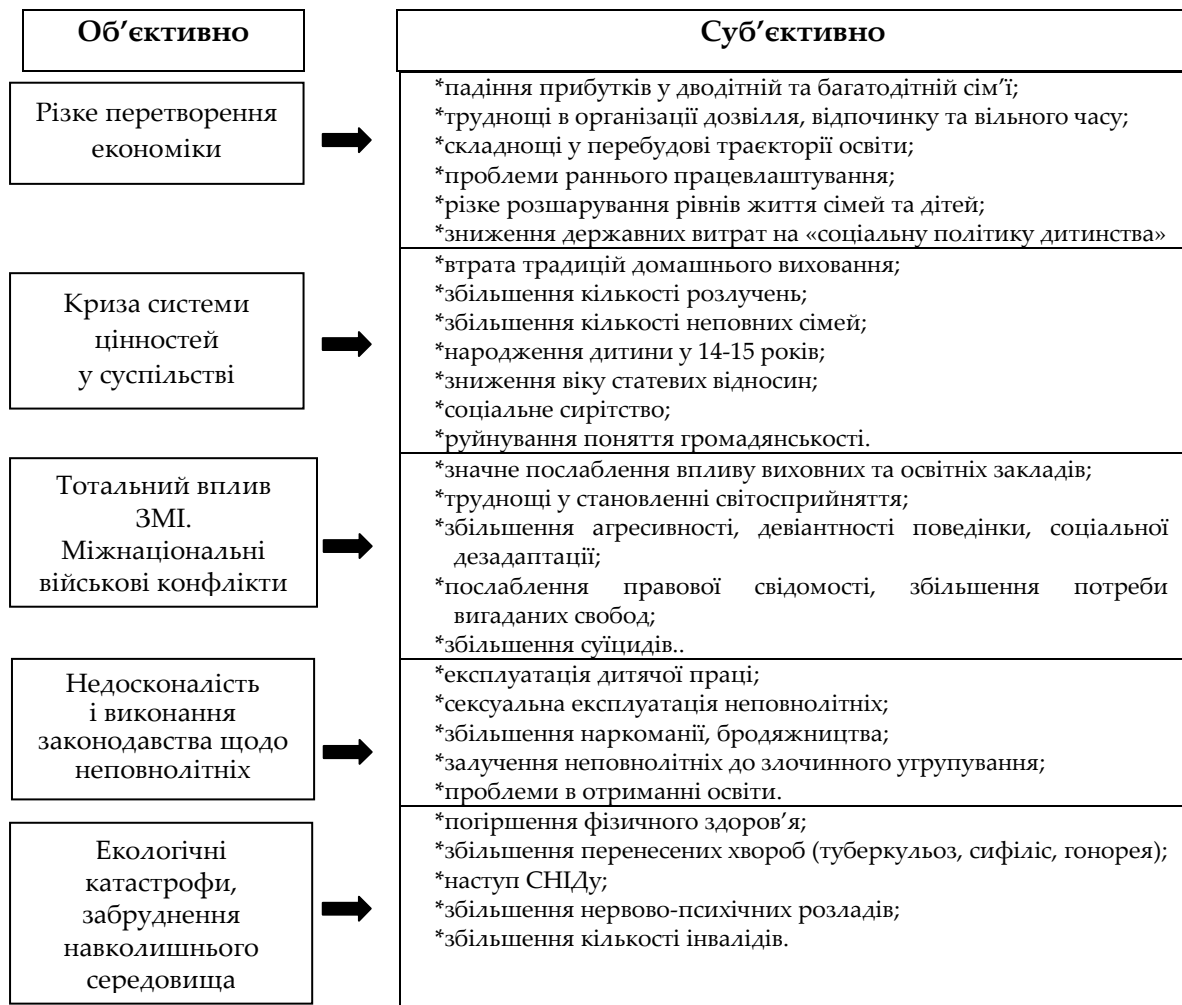

Рис. 1. Сучасні умови відчуження дитини від суспільства (за В. Лопатіною)

Слід наголосити, що відчуженість від сім'ї та суспільства, як й інші види відчуженості, характеризує його носія за такими загальними ознаками:

– «сторонність у житті»; самотність (відчуття того, що тебе не розуміють); спустошеність (відчуття пустоти навколо себе); авантюризм (схильність до екстремальних вчинків, ризикованих дій, немотивованої агресії); нігілізм (раздратованість, цинізм, огида, бажання бачити тільки негативні явища, відкидання будь-яких позитивних явищ); безсилля (цілковита втрата віри у здібності впливати на важливі життєві ситуації); вегетативність (фактичне зведення власного життя до банального задоволення фізіологічних потреб) [3];

– формалізм (діяльність суб'єкта завжди має формальний характер без яких-то особистих переживань); нудьга (власні бажання та потреби, які відкидаються на подальший час або зовсім забуваються); проведення життя на «автопілоті» (втеча від життя); відчуття власної неволі (людина почуває себе Як основну форму соціально-психолого-педагогічної допомоги відчуженій дитині (як демонструє дослідження, такою може слугувати організаційно-змістовна модель дитячого будинку – медико-психолого-соціального центру, який здатен компенсувати неблагополучні обставини життя). Такі обставини власне важливі для предмета нашого дослідження, оскільки підтверджують наше уявлення про дитячий будинок як соціальний інститут захисту дитинства трансформованого типу.

Один із видів відчуженості від сім'ї, пов'язаний з підвищенням кількості процесів деформації сім'ї, є відчуження батьків від дітей і навпаки. Відчуження батьків від дітей

і призводить до спотворення батьківсько-дитячих відносин. Означені обставини щодо предмета нашого дослідження мають особливу важливість, оскільки в Україні у зв'язку з новими соціальними умовами позначився перехід від власне державного виховання до родинного, що підвищило відповідальність батьків за дітей. З іншого боку, з початком відродження української державності в умовах культурної трансформації та структурної перебудови економіки відбувається дезадаптація значної частини населення, що включає й батьків, чим поглиблює проблему соціального сирітства. На тлі підростаючого соціального розшарування збільшилося батьківське неблагополуччя, яке статистично відображено у щорічному збільшенні кількості дітей, позбавлених батьківської опіки, відмовлених дітей, а також збільшенні безпритульних та бездоглядних неповнолітніх. Зниження віку початку сексуального життя, що продовжує збільшення розриву між сексуальною та соціальною зрілістю (включаючи готовність до виконання батьківських ролей), актуалізує проблему батьківства неповнолітніх. Інтенсифікація роботи багатьох матерів поза родиною, зокрема й за кордоном, в умовах ліберальної економіки, неминуче спричинила необхідність більш активної участі батьків у догляді за маленькими дітьми, спілкуючись з ними. Разом із тим високий рівень розлучень, зокрема серед співмешканців з дітьми, нарізне проживання подружжя актуалізує проблему батьківства після розлучення, відпрацювання позитивних зразків спілкування батьків після розлучення, захисту прав дитини на психологічну і матеріальну підтримку з боку батька, який проживає окремо [3].

Важливим для розуміння проблеми сирітства у зв'язку з процесами деформації сім'ї є питання про те, кого вважати батьками, оскільки в сучасному світі збільшується кількість батьківських статусів. Наприклад, окрім «природних батьків» з'явилися генетичні матері та батьки, сурогатні матері та ін. У деяких країнах юридичний статус «матері-одиначки» поповнений статусом «батька-одинака» (усиновителя, який не перебував у шлюбі); з'явився статус прийомного батька (піклувальника, якому виплачується винагорода за контрактом), тимчасових батьків-вихователів (фостерні батьки), з'являється поняття «соціальний батько», під яким розуміємо вітчима або замітника матері (небіологічний батько). Батьківську діяльність можуть здійснювати повністю або частково, юридично чи фактично різні інші родичі (щодо братів та сестер), піклувальники, неньки, гувернантки та ін. У багатьох країнах усиновителями можуть бути і гомосексуальні пари. Таким чином, об'єктивне, статусне поняття «батьки» може не відповідати ідентичності таких батьків і сприйняттю їх дитиною, що накладає відбиток на характер батьківсько-дитячих відносин. У нашому дослідженні під батьками будемо розуміти біологічних або фактичних, юридично оформлених батьків. Оскільки батьківство – це динамічний процес, який може продовжуватися протягом всього життя людини, то важливим є також розподіл на батьківство щодо неповнолітніх дітей (в Україні – 18 років) і батьківство щодо дорослих дітей. У нашій роботі батьківство використовується у вузькому сенсі щодо неповнолітніх дітей.

Розуміння феномену батьківства для предмета нашого дослідження є особливо важливим у тій частині, яка пов'язана із трансформацією інституту батьківства, його відмежуванням від біологічної основи. Багато батьків не проживають разом з дітьми. Це так звані «епізодичні» батьки, коли дітей, наприклад, виховує бабуся. Інші залишаються тільки біологічними батьками і не підтримують ніяких контактів з дитиною. Водночас зростає кількість фактичних батьків, які не пов'язані з дитиною, що виховують біологічними зв'язками, за рахунок розповсюдження вільних сімей і відповідного збільшення кількості вітчимів і мачух, практики усиновлення дітей, зокрема не родичами, а також кількість приймальних сімей. Збільшується кількість батьків, позбавлених батьківської опіки або обмежених у правах, а також материнських

відмов. Відбувається так звана професіоналізація батьків за рахунок збільшення кількості дітей, прийнятих в сім'ю на виховання приймальними батьками і патронатними вихователями, які проходять спеціальний відбір, укладають договір і отримують заробітну платню та звітують за свою роботу. Означена тенденція відділення інституту батьківства від біологічної основи і його професіоналізації значною мірою актуалізує й проблему трансформації дитячих будинків інтернатного типу в дитячі будинки сімейного типу, як віддзеркалення більш загальної проблеми трансформації системи улаштування дітей, позбавлених батьківської опіки. У такий спосіб, як демонструє зарубіжний досвід [7], позитивна тенденція улаштування дітей-сиріт у сім'ї не може замінити соціальних програм, спрямованих на відповідальне батьківство, превентивної роботи з батьківським неблагополуччям. Іншими словами, проблема соціального сирітства, проблема влаштування дітей-сиріт до дитячих закладів усіх форм і типів та проблема батьківства взаємопов'язані і взаємообумовлені та потребують подальшого вивчення.

Література:

1. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций / Л.С. Выготский. – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1956. – 519 с.
2. Кон И.С. Ребенок и общество: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / И.С. Кон. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 336 с.
3. Ослон В.Н. Замещающая профессиональная семья как условие компенсации депривационных нарушений у детей – сирот: дисс. ... канд. пед. наук / В.Н. Ослон. – М., 2002. – 280 с.
4. Палиева Н.А. Региональная система социально-педагогической поддержки детства / Н.А. Палиева. – Ставрополь, 2007. – 280 с.
5. Поддубная Т.Н. Методология, теория и практика социальной защиты детства в современной России (в контексте гуманистической парадигмы образования): автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / Т.Н. Поддубная – Ростов н/Д, 2007. – 44 с.
6. Саган Г.В. Концептуализация феномена детства: основные подходы // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства / Г.В. Саган. – Випуск 15. – С. 311-314.
7. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання / [Л.С. Волинець, Н.М. Комарова, І.Б. Іванова]. – К., 1998. – 231 с.
8. Соціальна робота в Україні: [навч. посібник] / [І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.] / за заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Локтіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
9. Corsaro W. Interpretive Reproduction in Children's Peer Cultures // Social Psychology Quarterly. – 1992. – Vol. 55, № 2. – P. 160-177 // Доступно на: <http://www.jstor.org/stable/278694410>.
10. Фельдштейн Д.И. Детство как социально-психологический феномен социума и особые состояния развития / Д.И. Фельдштейн // [Хрестоматія по возрастній психології]: [учеб. пособие]. – М., 2003. – С. 25-53.

Куриная С.Н.

ДЕТСКОЕ СИРОТСТВО В УКРАИНЕ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ

В статье представлен теоретико-методологический анализ проблемы детского сиротства в Украине. Определены понятия и категории, которые рассматривают существенные характеристики ребенка-сироты и последствия социального сиротства.

Ключевые слова: детство, семья, кризис семьи, сиротство, родительское отчуждение.

Kyrynnaya S.N.

CHILDREN'S ORPHANHOOD IN UKRAINE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF PROBLEM

In article the teoretiko-methodological analysis a problem of children's orphanhood in Ukraine is presented. Concepts and categories which consider essential characteristics of the orphan child and a consequence of a social orphanhood are defined.

Key words: childhood, family, family crisis, orphanhood, parental alienation.

УДК 37.013.42

Остролицька Л.І.*

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ З ІНВАЛІДНІСТЮ:
МІФИ ТА УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ**

У статті піднімаються актуальні питання щодо концепції соціальної роботи з дітьми та молоддю з інвалідністю на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ключові слова: інвалідність, незалежне життя, моделі розуміння інвалідності, програма реабілітації, якість життя.

За останнє десятиліття соціальна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями часто ставала предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених [3; 4; 7; 8]. Особлива увага приділялася питанням становлення соціальної роботи із зазначеною категорією, змісту її діяльності, питанням організації практичної соціальної роботи з дітьми та молоддю з інвалідністю, визначенню основних напрямків реабілітаційної роботи. Однак, незважаючи на значний доробок у галузі теорії та практики соціальної роботи, відкритість інформації, ставлення до проблеми інтеграції та реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в українському суспільстві залишається неоднозначним. Проблеми, пов'язані з формуванням ставлення до людей з інвалідністю, розумінням їхніх потреб, можливостями розвитку і змісту соціальної роботи, вимагають актуалізації цих питань.

Адекватному розумінню проблем людей з інвалідністю в Україні заважають міфи, що укорінилися в суспільній свідомості. Термін *міф* вжито в тому розумінні, як він фігурує у соціології та культурології, – як щось узагальнене, значною мірою ілюзорне, уявлення про дійсність, що впливає на масову свідомість і є підґрунтям поведінки окремої особи чи групи людей. Більшість таких уявлень сформувалися за радянських часів і важко піддаються руйнації через брак інформації, ціннісну кризу (байдужість, жорстокість тощо). У сучасному суспільстві відбувається багато спекуляцій навколо тем *інвалідності в цілому, інтеграції їх у суспільстві та щодо сімей, яких торкнулася проблема інвалідності*.

Метою статті поставлено деміфологізувати ставлення суспільства до цих тем, проаналізувати реалії української ситуації та аргументувати підхід, який привертає увагу до життєвої активності дітей і молоді з інвалідністю. Йдеться про формування нової концепції незалежного життя з одночасним акцентом на взаємодопомогу та підтримку стану, що має назву *інвалідність*.

Отже, розвінчання міфів буде супроводжуватися відповідним адекватним уявленням або спрямуванням до роздумів, що має допомогти сформувати в суспільній свідомості українця соціальну модель, яка спирається на принципи незалежного життя людей з інвалідністю, зокрема дітей та молоді.

* © Остролицька Л.І.*